

HET KASTEEL VAN DE HERTOGEN VAN BRABANT TE TERVUREN

Tijdens de oorlogsjaren 1941-1945 werden door de *Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*, onder leiding van wijlen Maurits Bequaert, opgravingen uitgevoerd op het site van het hertogelijk kasteel te Tervuren. Het kwam echter nooit tot een opgravingsrapport.

In 1782 werd, op bevel van Jozef II, het kasteel afgebroken. Ter gelegenheid van deze tweehonderdste verjaardag stond de gemeente Tervuren in voor een B.T.K.-kader, zodat onder de wetenschappelijke leiding van de N.D.O. nieuwe opgravingen werden aangevat.

Het site wordt gevormd door een landtong. Het gaat hem hier om de uitloper van een tertiaire leemrug, die noordelijk door de vallei en het broek van de Maalbeek wordt begrensd en zuidelijk door het dal van de Voer. De landtong zelf ligt juist ten westen van de samenvloeiing van deze twee beken. Dit schiep een ideale situatie om er een versterking te bouwen; aan drie zijden omringd door water, volstond het de vierde kant (langs de dorpszijde) af te sluiten, door een gegraven gracht, om op die manier de versterking perfect te isoleren.

Voorlopig kan uit de opgravingen worden afgeleid dat het terrein weinig veranderingen heeft ondergaan sinds de voorhistorie. De landtong werd iets groter en iets hoger, maar dit is enkel aan middeleeuwse bouwactiviteiten te wijten en niet aan een natuurlijke evolutie (fig. 58).

Op het kasteelsite werden tientallen silexfragmenten opgegraven, o.m. een pijlpunt van een type uit het Laat-Neolithicum en de Vroege Bronstijd.

De bewoning op de landtong herneemt pas rond 1200. Althans uit die tijd stamt het oudste gebouw op het site. In de werklaag van dit gebouw werd aardewerk en een muntje gevonden. Uit een voorlopig onderzoek bleek dat het Anden-naardewerk te dateren is tussen 1175 en 1225. Het zilveren muntje werd geslagen onder de regering van Hendrik I, hertog van Brabant (1190-1235). De oudste te Tervuren gesigeneerde oorkonden dateren van 1213. Deze drie criteria geven ons een goed omschreven datering, te situeren in het eerste derde van de 13de eeuw.

Van dit gebouw zelf kan vooralsnog niet zoveel worden gezegd. Het uit Lediaanse zandsteen opgetrokken bouwwerk bestaat uit een kleine oostelijke vleugel (fig. 59, A a), die lager langs de helling gelegen is, en een grote westelijke vleugel (fig. 59, A b). Volgens Bequaert zou dit gebouw een oppervlakte van 19 bij 14 m hebben gehad. Momenteel werden van dit gebouw de oost- en zuidmuur en de dwars- of scheidingsmuur tussen de twee vleugels vrijgelegd. Een bouwnaad in de dwarsmuur, zou kunnen wijzen op een verbouwing, waarbij de dwarsmuur oorspronkelijk van een iets oudere bouwfase kan hebben deel uitgemaakt.

De oostelijke vleugel is als een kelderverdieping bewaard gebleven; hij was toegankelijk langs een trap en een deur, waarvan één van de scharnierhengsels nog bewaard is gebleven. De toegangstrap was beschermd door een niet afgesloten hall.

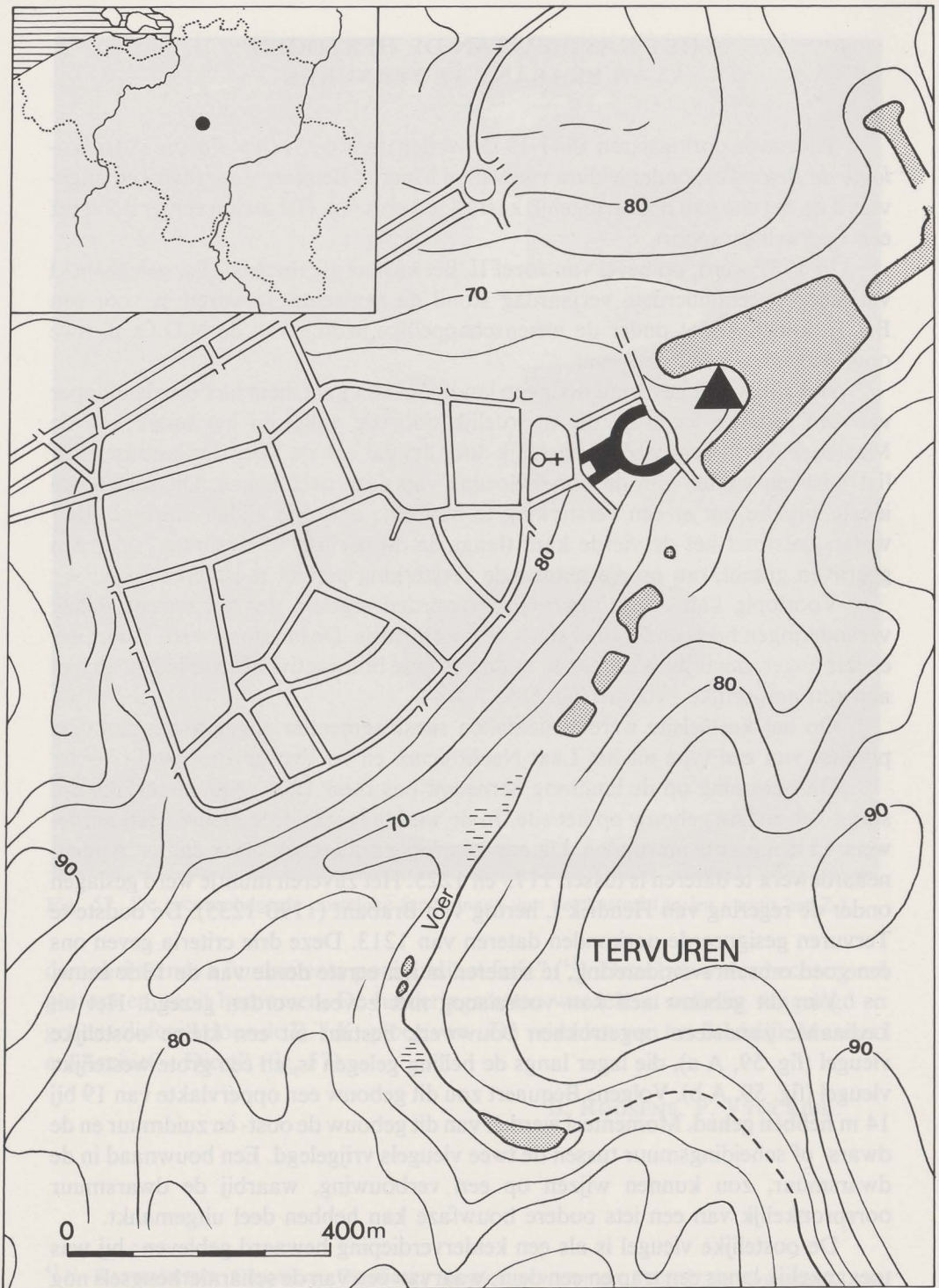

Fig. 58. Situatiekaart.

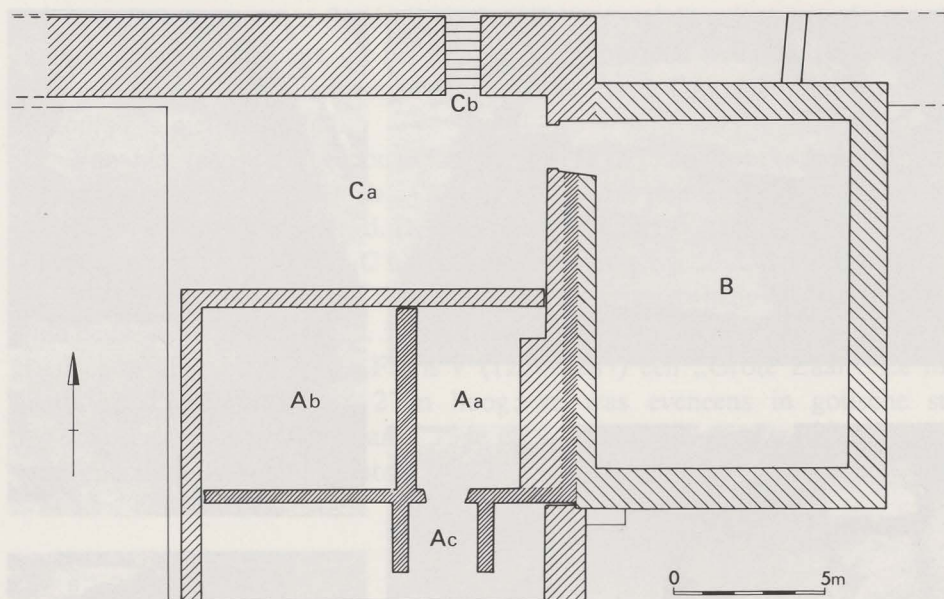

Fig. 59. Deel van het opgravingsplan. A : het oudste gebouw, B : de donjon, C : de gotische zaal.

De kelder is eigenlijk maar deels ingegraven; erboven bevond zich hoogstwaarschijnlijk een kamer (fig. 60). Bequaert had het vermoedelijk bij het rechte eind toen hij veronderstelde dat de bovenbouw toegankelijk was van buitenuit en dat er een houten trap op de muurtjes rustte, die de keldertrap buitenuit beschermden (fig. 59, A c); de buitentrap moest dan aldus de „voutekamer” bereiken. De kelder-vloer was in aangestampte leem. De houten zoldering moet op een niet nader bepaald tijdstip door brand zijn verwoest en ingestort. De vloer was in elk geval bedekt met brandresten, die tevens de onderste 30 cm van de dwarsmuur hadden verschroeid.

Van de tussenmuur is enkel nog de kelderopstand bewaard; aan de kelderzijde bezit de muur een mooi geëffend parement, terwijl de westkant een onregelmatige opbouw vertoont, die zeker ondergronds en onzichtbaar bleef.

De oostmuur zit ingemetseld tussen de westmuur van de donjon en de oostmuur van de gotische zaal. Zijn oostparement is bewaard en deels vrijgekomen na afbraak van de donjon.

Van een eventuele noord- en westmuur werd nog niets onderzocht. Dit stelt ons in de onmogelijkheid om meer gegevens over de westelijke vleugel van deze constructie aan te brengen en te interpreteren. Afgaande op Bequaerts' rapport zou deze vleugel een oppervlakte van 12,80 bij 12,70 m (binnenwerks) hebben gehad. Het geheel derwijze beschouwd, zou dan kunnen omschreven worden als een woonhuis met een grote ruimte waarin zich de dagelijkse bezigheden konden afspelen; daarnaast bevond zich een verhoogde ruimte, die als persoonlijk vertrek

Fig. 60. De toegang tot de kelderruimte van het oudste gebouw. a : de muurtjes van de buitentrap; b : de werklaag van het oudste gebouw, c : de deurposten, d : de scheidingsmuur tussen de twee gebouwvleugels, e : de verbrande vloer, f : opgravingen Bequaert, g : keldermuur van de gotische zaal.

en slaapkamer kan hebben gefungeerd; ten slotte deed de eronder liggende kelderruimte mogelijk dienst als stapelplaats en keuken.

Dit gebouw met zijn smalle muren, die zeer ondiep gefundeerd zijn, en bovendien zijn gelijkvloerse keldertoegang, kan moeilijk als een primitieve donjon hebben gediend en kan dus geen militaire functie hebben gehad. We moeten het meer een woonkarakter toekennen. Bijna automatisch moet dan het zwaartepunt van de verdediging van de burcht op een andere plaats worden gezocht.

Dit woonhuis werd afgebroken en het terrein werd genivelleerd tijdens de bouw van de gotische zaal zelf in de 14de eeuw.

Het woonhuis bleef niet lang als geïsoleerd gebouw bestaan. Nog in de 13de eeuw werd tegen zijn oostmuur een donjon uit witte zandsteen opgericht (fig. 59, B). De bronnen noemen deze meestentoren de „grote toren”; wat niet verwonderlijk is met zijn afmetingen van 13,80 bij 11,30 m (buitenwerks). Boven de vermoedelijk 5 verdiepingen hoge constructie kwam omzeggens alleen nog de gotische zaal uit. Van deze toren is enkel de kelderverdieping bewaard gebleven en

dit in relatief goede staat. Op de vloerniveau's na werd dit gebouw reeds grondig onderzocht door Bequaert, die het in nog betere toestand terugvond met o.m. de centrale zuil van het kruisribbengewelf intact bewaard. Ons eigen onderzoek van de donjon is niet beëindigd.

Van het reusachtig gebouw (ca. 48 bij 18 m binnenwerks volgens oude plannen), dat in de bronnen de „Grote Zaal” wordt genoemd, werd momenteel slechts een klein deel vrijgelegd. De noordoosthoek werd onderzocht, waarbij een gelijkvloerse toegang (fig. 59, C b) tot de kelderruimte (fig. 59, C a) werd gecontroleerd. Tevens werd uitgemaakt dat het gebouw ten vroegste in de eerste helft van de 14de eeuw werd opgetrokken. Dergelijke zalen waren geen uitzondering. In het graafschap Holland bouwde Floris V (1256-1287) een „Grote Zaal”. Ze mat 38,40 bij 17,80 m en was 27 m hoog; ze was eveneens in gotische stijl opgetrokken. Ze diende de ganse 13de en 14de eeuw als feestzaal, ridderzaal, verblijfplaats en vergaderruimte.

J. DE MEULEMEESTER, M. DEWILDE